

KARLAGUL de ieri, MEMORIA de azi

- I. *Karlag – origini, evoluție, memorie*
- II. *ROMÂNII/MOLDOVENII în KARLAG - studii de caz*

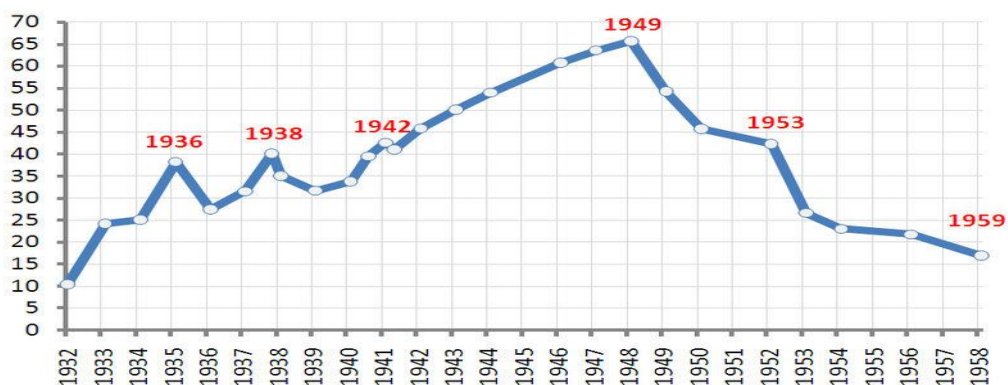
I. *Karlag – origini, evoluție, memorie*

Parte a GULAG-ului, KARLAGUL a fost înființat în 1930. La originea sa a stat sovhozul „Gigant” care avea să se reorganizeze peste un an în lagărul de corectare prin muncă Karaganda. Forța ieftină de muncă susținută în condiții minime de subsistență, avea sarcina să extragă bogățiile naturale din bazinul de cărbuni Karaganda și cele de cupru din Jezkazgan și Balhaș. La începutul anului 1930, A. A. Andreev a insistat să se ia decizia de a deporta în Kazahstanul Central 52 mii familii de țărani și în lunile februarie-martie au avut lor arestări în masă ale țăranilor din Povoljje, Penza, Tambov, Kursk, Voronej, Orlov și deportarea lor în această regiune etc. Popularea în masă a Kazahstanului Central însă nu putea să fie realizată fără cale ferată, infrastructură legată cu Rusia, astfel, primul contingent deportat, în număr de 2567 persoane a construit în timp recod calea ferată de la Akmolin la Karaganda, până în mai 1931. Către toamna aceluiași an, 52 mii familii de țărani au fost aduse forțat și încadrate în Lagărul de muncă de corecție Karaganda. Decizia oficială prin care s-a consfințit crearea acestuia a fost decretul nr. 527/285 din 17.09.1931. Până în luna decembrie au fost înființate organele de conducere, repartizându-se cadrele și administrația pe verticală și orizontală, cu scopul valorificării Kazahstanului Central. Lagărul activa ca un organism imens, compus din 16 departamente administrative (cadre, transport, poștă, telegraf, planificarea economică, industrie, agricultură, viticultură, zootehnie, genetică, mecanizare, selecția plantelor, construcție și inginerie etc.), acoperind 19 regiuni / sectoare agricole specializate, în care câteva puncte administrative - Carabas, Balhash și Lazaret - jucau rolul de lider regional.

KARLAG-ul era, deci o entitate a GULAG-ului compusă din mai multe lagăre de corecție prin muncă silnică, precum Aktas, Dolinka, Dubovka, Dubrovka, Ekibastuz, Jezkazgan, Jumabek, Kamîșlag, Luglag, Maikaduk, Pescianlag, Spassk, Steplag, etc. Aș vrea să evidențiez un lagăr specializat în deținerea femeilor, și anume a soțiilor „trădătorilor patriei”, ALJIR (din Akmolinsk).

De-a lungul a peste 25 de ani, prin acest complex imens au trecut sute de mii de persoane, atingând cote în creștere în perioada 1942-1949, când s-a ajuns la cifra maximă, după care s-a mers în descreștere, în special după moartea lui Iosif Stalin. În anii celui de-al doilea război mondial, prin KARLAG au trecut zeci de mii de prizonieri de război, de diferite etnii care constituiau coaliția antisovietică. În mod special, după ce erau sufocați prin munci silnice și tratament inuman, prizonierii de război ajungeau în Spassk – ultimul „popas”, de unde erau în scurt timp îngropați în gropi comune, fără a li se indica numele sau a ține cont de latura umană a procesiunii.

Statistica deținuților în KARLAG, după datele MEMORIAL din RUSIA, în zeci de mii:

Atmosfera, regimul, condițiile și tot ce ține de specificul lagărelor din regiunea Karaganda, nu pot fi dissociate de restul sistemului GULAG, multiplicându-se fidel practicile și ordonanțele regimului totalitar comunist.

Ziua de azi vine cu imperativul de a consemna memoria și de a recupera experiența traumatică a factorului uman care a fost dezumanizat prin încălcarea celor mai sfinte drepturi ale omului, înjosirea și distrugerea psihică și fizică, ca o normă a regimului de teroare roșie.

Muzeul Karlag din satul Dolinka astăzi este o mostră de recuperare a memoriei colective, multinaționale și multietnice, de restabilire și rescriere a istoriei recente, prin conservarea patrimoniului material și imaterial traumatizat de experiența comunismului. O activitate prodigioasă în acest scop o desfășoară câțiva cercetători ai domeniului precum Nurlan Dulatbecov, conducatorul proiectului de cercetare vastă a istoriei KARLAG-ului (<http://www.youtube.com/watch?v=j5tpL9dP6BE>), Ecaterina Kuznețova-Kolokolova (<http://www.karlag.org/>), Nurmaganbetova Erjana (<http://museum.karaganda.kz/index.php/ru/info/blog>). În ultimii ani, au fost proiectate filme de scrut metraj și reportaje TV și radio pentru susținerea campaniilor de informare și sensibilizare pe marginea acestui subiect, în special direcționate spre publicul de vârstă medie și generația tânără:

Durere și Memorie, 15 min., <http://www.youtube.com/watch?v=9auwhw2XcYY>

White silence, 6 min., http://www.youtube.com/watch?v=lvAQ_PhrEA4

În memoria jertfelor din KARLAG, 6 min., http://www.youtube.com/watch?v=y_gHLi9opeo –

Un rol central în promovarea și recuperarea memoriei îl are în mod incontestabil însuși KARLAGUL, care astăzi funcționează ca Muzeu, păstrând suflul epocii, transmițând lecții complexe, mesaje necenzurate și emoții nemachiatare pe care în cadrul Expedițiilor Memoriei din octombrie anul trecut le-am trăit în satul Dolinka, regiunea Karaganda.

Muzeul este amplasat în incinta clădirii administrative a KARLAG-ului, și a fost înființat la 24.02.2001 prin decizia președintelui regiunii Karaganda și a celui din Șahtinsk, parafat de președintele țării, N. Nazarbaev. Este compus din 25 de săli tematice, care prezintă publicului, pas cu pas, cadrul general și particular al evenimentelor istorice, prin numeroase accesorii ale timpului și vestigii originale precum: 1. arme și instrumente de represiune și teroare; 2. haine, încălțăminte și obiecte de uz curent din lagăr; 3. acte, documente originale sovietice, hărți și scheme de lucru ale administrației, pe de o parte, dar și manuscrise, picturi, jurnale personale, creații cu caracter „artistic” ale deținuților; Atmosfera este reconstituită și cu ajutorul mulajelor care, în mod fidel, transmit semnificația regimului care era între acești pereți în perioada 1930-1959. Specializate pe subiecte centrale, sălile muzeului, prin care treci ghidat de specialistul bine pregătit, fortifică o comprehensiune de ansamblu pentru că te poziționează în centrul

evenimentelor și te pătrunzi involuntar de ceea ce a însemnat GULAG-ul pentru epoca sovietică. Fiecare sală de muzeu își propune cronologic și complex să reîntrească viața fără de viață a celor care au fost victimele regimului: istoria înființării KARLAG-ului; activitatea economică; femeile și copiii; laboratorul științific de cercetare; zindanul = formă de închisoare asiatică, puț; camera de deținere a bărbaților; camera de „îngrijiri medicale”; biroul anchetatorului; camera cercetărilor „ușoare”; camera de arestare pe un termen scurt; camera de deținere a femeilor; camera de executare prin împușcare; camera de preluare a mărturiilor; biroul de lucru al conducătorului lagărului; morga; câteva săli sunt dedicate numelor și destinelor personalităților remarcante care au fost încarcerate, înjosite și distruse de regim; represiunilor politice ale intelectualității cazahe; represiunii pictorilor; subculturii și bibliotecii epocii; deportărilor în Kazahstan din anii 30-40; represiunilor din anii 1950 – 1980; Pe parcursul activității Muzeului din satul Dolinka, au fost organizate mai multe expoziții dedicate unor subiecte de maxim interes: Femeile – prizonierile KARLAG-ului; Pagini tragice ale istoriei; Deportarea popoarelor; Industria KARLAG-ului; Agricultură KARLAG-ului; Copiii desenează lumea.

Vizitând pentru prima dată un asemenea monument al complexului ARHIPELAG GULAG, am ajuns la câteva concluzii:

- Colegii noștri din Kazahstan au o abordare asertivă a fenomenului de GULAG și memoria acestuia este asumată;
- Recuperarea memoriei se face în mod sistematic, susținut de elitele politice și promovat la scară națională și internațională;
- Conservarea memoriei se face profesionist, cu obiective clare, pe termen mediu și lung, implicând parteneriate străine (Rusia, Japonia, Ungaria, etc.)
- Promovarea patrimoniului memoriei colective se efectuează prin metode și mijloace moderne.

II. ROMÂNII/MOLDOVENII în KARLAG - studii de caz

Datorită vizitei de lucru organizată în cadrul Expediției Memoriei din octombrie 2013, au fost stabilite contacte de colaborare cu Centrul de Cercetare a KARLAG-ului, și s-a început identificarea deținuților de război români/basarabeni de comun acord cu echipa kazahă și partenerii români ai proiectului. În câteva luni vor fi elaborate studiile și vor fi date publicității listele cu persoanele deținute și decedate în Spassk-KARLAG în timpul celui de-al doilea război mondial.

În afară de deținuții de război, prin KARLAG au trecut și basarabeni condamnați la muncă silnică și privațiune de libertate ca urmare a politicilor sovietice de depistare și pedepsire a „trădătorilor patriei”, „spionilor”, „activiștilor antisovietici”, „chiaburilor” etc. din perioada pre și post belică (începând cu 1930 din regiunea transnistreană și după 1941, 1944 din întregul teritoriu românesc anexat la URSS).

La momentul actual nu avem multe date despre deținerea moldovenilor (românilor) în Karlag conform acestor criterii. Nu dispunem decât de informații lapidare. „Cartea Memoriei” arată cel puțin 29 persoane (10 femei și 19 bărbați) care și-ar fi ispășit „vina” față de regimul de ocupație în lagărele din regiunea Karaganda, etichetați ca „dușmani ai poporului”. Îi voi trece în revistă în câteva blocuri organizate în ordine cronologică, cu o mică descriere a cazului, în baza surselor existente la momentul actual.

1. Epurarea elementelor „antisovietice” din RASSM:

- Diordiev Ivan V. (n. 1905) - raionul Dubăsari, comuna Doroțcaia - acuzat de agitație antisovietică și în 1935 condamnat la 3 ani de detenție în Karlag. Cauza a fost clasată în 1965.

- Feodori Alexandr E. (a. n. 1885) - mun. Tiraspol – condamnat în 1937 la 10 ani de detenție sub acuzația de „agitație antisovietică”, deținut în Karlag. Cauza a fost clasată în 1958.
- Cîrlig Anastasia D. (a. n. 1902) - mun. Tiraspol – condamnată în 1937 la 5 de muncă silnică. Cap de acuzare „membru al unei organizații contrarevoluționare” închisă în Karlag.
- Gromanovschi Constantin F. (a. n. 1903) - mun. Tiraspol – demnitar de stat, acuzat de activitate diversionistă în agricultură. Condamnat la 10 ani de detenție (1937) și închis într-un lagăr de muncă în Karlag.
- Nereuță Gavril F. (1899) - mun. Tiraspol – condamnat în 1937 la 10 ani în Karlag, reabilitat în 1964.
- Sîrbu Ema C. (a. n. 1896) - mun. Tiraspol – condamnată în 1937 la 10 ani muncă silnică, cap de acuzare – spionaj. Deținută în Karlag. În 1957 cauza a fost clasată.
- Madan-Cerevatenco Alexandra T. (a. n. 1907) - mun. Tiraspol – învinuită de activitate contrarevoluționară și condamnată la 10 ani muncă silnică în lagărul Karlag. În 1956 cauza a fost clasată.
- Mesionjin Mihail I. (a. n. 1898) - mun. Tiraspol – actor, intenționa să emigreze în Canada. Condamnat în 1938 la 10 ani de muncă silnică în Karlag. Eliberat din detenție în 1963.
- Miulenberg-Arnoldov Arnold (a.n. 1899) - mun. Tiraspol – condamnat în 1938 la 10 ani muncă silnică în Karlag sub acuzația „dușman al poporului”. În 1950 a fost condamnat și în 1955 eliberat.

2. Epurarea „chiaburilor” și „naționaliștilor” basarabeni în primul an de ocupare (1940-1941) :

- Botnaru Vasile M. (n. 1884) - raionul Șoldănești, comuna Pohoarna – condamnat în 1940 la 8 ani privațiune de libertate în Karlag, fiind calificat „chiabur”.
- Ghidicov Gherasim D. (a. n. 1885) - raionul Cahul, orașul Cahul – acuzat de naționalism și condamnat la 8 ani detenție, în 1940. Și-a executat pedeapsa în Karlag. În 1964 cauza a fost clasată.
- Caravasili Vasile A. (a. n. 1882) - raionul Cahul, orașul Cahul – condamnat în 1940 la detenție pentru activitate contrarevoluționară. A decedat în 1943 în Karlag. Reabilitat postmortem în 1991.
- Certescu Mihail V. (a. n. 1886) - raionul Cahul, comuna Tătărești – membru al Partidului Național-Creștin, condamnat în 1940 la 8 ani detenție în Karlag.
- Culacov Taras S. (n. 1907) - raionul Leova, satul Romanovca – membru al Partidului Național Creștin. Condamnat în 1941 la 8 ani de detenție în lagărul Karlag.
- Dănălachi Ion D. (a. n. 1890) - raionul Cahul, comuna Crihana Veche – condamnat în 1941 la 8 ani detenție sub acuzația de „membru al Gărzii de Fier”, a executat pedeapsa în Karlag.
- Poclid Haralampie F. (n. 1901) - raionul Briceni, comuna Criva – membrul al Partidului Național-Creștin, condamnat în 1941 la 8 ani de muncă silnică în Karlag. Reabilitat în 1991.
- Zaharia Olga D. (n. 1908) - raionul Cantemir, comuna Lărguța – acuzată de agitație antisovietică și condamnată în 1941 la 10 ani muncă silnică în ALJIR.

3. Epurarea „dușmanilor poporului” și categoriilor „antisovietice” după 1944, până la moartea lui Stalin. Observăm că aceste cazuri se pliază pe cele mai grele momente de represiune din Basarabia și se înscriu în mecanismele de luptă cu țărani în contextul colectivizării, înfometării, deportărilor multiple, anihilare a rezistenței antisovietice și a dezrădăcinării spiritului național.

- Gorobeț Ion G. (n. 1889) - raionul Râșcani, comuna Borosenii Noi – condamnat în 1944 în Karlag.
- Bejan Iosif. I. (a. n. 1883) - raionul Călărași, comuna Bravicea – condamnat în 1946 la muncă silnică în Karlag. Reabilitat în 1991.
- Boico Pesa S. (n. 1902) - mun. Bălți — condamnată la 5 ani muncă silnică în 1946 în Karlag.
- Andon Nicolae - raionul Leova, orașul Leova – arestat în 1949, deținut în Steplag până în 1956.
- Borș Elena A. (a. n. 1899) - raionul Ungheni, com. Condrătești – arestată la 18 iulie 1950 sub acuzația de participare la activitatea organizației antisovietice „Armata Neagră”. Condamnată în 1951 la 25 ani de detenție în Karlag, degradare civică pe 5 ani. Eliberată în 1960.
- Coșcodan Reveca Gh. (a. n. 1924) - raionul Ungheni, com. Condrătești – arestată la 10 iulie 1950 sub acuzația de participare la activitatea organizației antisovietice „Armata Neagră”. Condamnată în 1951 la 25 ani de detenție în Steplag, interdicția drepturilor civice pe 5 ani și confiscarea averii. Eliberată în 1960.
- Buruiană Gheorghe P. (a. n. 1933) - raionul Ungheni, com. Condrătești – arestat la 24 iulie 1950 sub acuzația de participare la activitatea organizației antisovietice „Armata Neagră”. Condamnat în 1951 la 25 ani de detenție în lagărul de corecție prin muncă din Jezkazgan, degradare civică pe 5 ani. Eliberat în 1956.
- Harea Steliana P. (n. 1913) - raionul Anenii Noi, comuna Calfa – condamnată la 5 ani detenție în ALJIR, reabilitată în 1965.
- Popa Axenia V. (a. n. 1925, satul Cornovca) - raionul Ungheni, comuna Năpădeni – arestată la 19 iulie 1950 sub acuzația de complicitate și nedenunțare a activității „Armatei Negre”. A fost condamnată la 25 ani detenție în Steplag, suspendarea drepturilor civice, confiscarea averii. Reabilitată în 1991.
- Popa Efimia I. (a. n. 1914) - raionul Călărași, comuna Rădeni – mamă a 4 copii, acuzată de complicitate și nedenunțare a activității „Armatei Negre”, condamnată la 25 ani detenție în ALJIR, cu suspendarea drepturilor civice, confiscarea averii. A fost eliberată în 1960.
- Chirică Fiodor H. (a. n. 1917) - raionul Telenеști, comuna Mândrești – acuzat de complicitate cu „trădătorii de patrie și teroriști”. Arestat la 30 noiembrie 1951, condamnat la 25 ani de detenție în Karlag, eliberat în 1956.
- Munteanu Nicolae M. (n. 1918) - raionul Anenii Noi, comuna Cobușca Veche – acuzat de colaboraționism și activitate antisovietică (pentru punerea în scenă a unor piese cu caracter antisovietic), condamnat în 1953 la 25 ani detenție, deținut în Karlag până în 1959. Reabilitat în 1990.

Pe parcursul cercetărilor în vederea elaborării tezei mele de doctorat, am găsit în arhivele din Chișinău și alte materiale ce se referă la acest subiect. Am ținut în mână câteva crâmpeie scrise cu privire la soarta

lui Ilie Boțan și a familiei sale. Dosarul nr. 6653 întocmit de MVD a RSSM a fost intitulat sugestiv, în limbajul timpului, „cu privire la familia trădătorului Boțan Aculina Andreevna”. Acesta include fragmente și din dosarul personal al lui Ilie Boțan. Din ele, am înțeles că Ilia Boțan, fiind mobilizat în Armata Sovietică în 1941 și aflându-se în incinta Comitetului militar raional pentru a fi repartizat în unitatea militară, a dezertat și s-a întors acasă în satul Peresecina, care peste câteva zile a fost eliberat de armata română. Ilie Boțan a fost numit ajutor de primar. A deținut acest post până în august 1943, când a fost mobilizat în armata română. Fiind ajutor de primar, Ilie Boțan „a participat activ la întărirea regimului românesc”. În 1947, regimul de ocupație, învinuindu-l de mai multe atrocități comise la adresa agenților și activiștilor sovietici, prin Tribunalul Militar a hotărât că Ilie Boțan se face vinovat de „trădarea patriei” conform art. 51-1 (b) din Codul penal al RSSU. „Tribunalul Militar a hotărât că vinovăția lui Boțan este demonstrată, și anume: el se face vinovat de trădarea patriei conform art. 51-1 „b” al Codului penal al URSS, dar luând în considerație împrejurările, Tribunalul Militar consideră mai oportun de a se conduce de art. 46 al Codului penal al RSSU, și l-a condamnat pe Boțan Ilie Dmitrievici la 10 ani de privațiune de libertate în lagăr de muncă forțată, cu suspendarea drepturilor conform punctelor „a”, „o”, „v” din art. 29 al Codului penal al RSSU pe un termen de 5 ani, la care se adaugă confiscarea averii personale și retragerea medaliilor „Pentru eliberarea Varșoviei”, „Pentru cucerirea Berlinului”, „Pentru victorie asupra Germaniei”. Termenul de executare a pedepsei să fie considerat din 24 octombrie 1945”. Iar în iulie 1949, așa cum se întâmpla în mod obișnuit cu familiile celor condamnați în lagăre sau arestați, familia sa a fost deportată în Siberia. În timp ce soția (Aculina) și cei patru copii ai săi încercau să supraviețuiască în exilul siberian, Ilie Boțan suferea chinuri groaznice în lagărul de muncă forțată din Karaganda, satul Dolinka, raionul Leninsk, regiunea Karaganda, Kazahstan. Nu am găsit date care ar continua firul destinului tragic al lui Ilie Boțan. Numele lui trebuie adăugat la celelalte 29 identificate în „Cartea Memoriei”.

În același timp, intervievând prin metoda de istorie orală reprezentanți ai diasporei noastre din Karaganda, am mai identificat încă câteva persoane care nu se regăsesc în documentele publicate până la momentul actual, dar există dovezi documentare care ne permit să scoatem numele lor din negura uitării: Artenie Doncilă, născut în 1927/1928, în satul Cobâlea, raionul Șoldănești, a fost arestat în 1942 și trimis în Spassk deoarece fusese soldat în Armata Română. Despre soarta unchiului său, ne-a povestit domnul Ion Malenkii, care trăiește în Karaganda după ce a încheiat serviciul militar și a absolvit școala de ofițeri din Tașkent.

În concluzie, aș vrea să subliniez că acest subiect de convergență multidisciplinară ne oferă un teren de lucru foarte mare în vederea recuperării și coroborării datelor de arhivă cu cele din teren și memoria ÎNCĂ vie a supraviețuitorilor / martorilor / urmașilor.

Dr. Viorica Olaru-Cemărtan